

GORDANA ČUPKOVIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

PRILOG PROUČAVANJU INOJEZIČNIH IZVORA HRVATSKOGA REFORMACIJSKOGA PRIJEVODA NOVOGA TESTAMENTA

U radu se uspoređuju tekstovi iz glagoljičnoga i ćiriličnoga Novoga testameta s tekstovima inojezičnih predložaka: latinskim tekstom Vulgate i Erazmovim prijevodom, s Trubarevim slovenskim prijevodom te s njemačkim tekstom Lutherova prijevoda. Izdvajajući primjere koji odstupaju od knjiških rješenja latinskih predložaka i koji su podudarni s Lutherovim rješenjima moguće je pratiti ishodišta reformacijskoga zaokreta prema pučkome jeziku kao i ishodišta postupka eksplikativne kontaktne sinonimije.

KLJUČNE RIJEČI: *reformacija, prevođenje, književnojezične koncepcije, sinonimi.*

I. UVOD

Doba reformacije, koje je i doba renesanse, obilježeno je vernakularizacijom. U svom osvrtu na razdoblje Collinson naglašuje ulogu slušane Riječi pa slikovito ističe kako je reformacija "propisala prvenstvo uha nad okom" (Collinson 2008: 54), čime je materinji govor osnažen i ovjerovljen u sakralnom stilu. Zahvaljujući dostupnosti (ostvarenoj jezičnoj razumljivosti i neograničenim mogućnostima umnožavanja knjige tiskom), oko knjige i jezika formira se nacionalna i religijska svijest pa se uz osnaženi materinji govor bilježi i napredak standardiziranoga jezika nauštrb dijalekata. Prevođeci s latinskog, grčkog i hebrejskog na narodne jezike i time vršeći izbor među dijalektima reformatori u 16. st. ustoličuju književne jezike diljem Europe. Pri tome se događa i velik upliv posuđenica iz klasičnih jezika, koje podržavaju polifunkcionalnost književnih narodnih jezika. Istodobno sa širenjem knjige na narodnom jeziku kod crkvenih i svjetovnih vlasti jača bojazan zbog dodira sve većeg broja ljudi s knjigom koja raznim predgovorima i napomenama može postati sredstvo raznih propagandi. Kod crkvenih autoriteta raste i bojazan bilo od tendencioznih, bilo od nehotimičnih iskrivljavanja biblijskoga teksta.¹ Uz progone i cenzore, hrvatski reformatori imaju dodatno otežan posao, jer djeluju

---

¹ Iz istog je razloga i Luther u svoja izdanja unosio znakove kvalitete.

u egzilu pod patronatom stranaca,² i dodatno otežanu recepciju, jer svoje ideje nisu uspjeli proširiti na širem području domovine. Distribucija svih knjiga na hrvatskom narodnom jeziku u to je doba otežana zbog povijesnih okolnosti, državne nesamostalnosti, neujedinjenosti hrvatskih krajeva i ratnih prilika, zbog čega nije ni mogao postojati organizirani sustav distribucije i potpore izdavačkoj djelatnosti pa su mnogi primjerci hrvatskih knjiga, bez obzira na vjerski predznak, ostajali u tiskarama; poznat je slučaj inventara mletačkog knjižara i tiskara iz 17. st. Brogiollija s popisanih više tisuća nerasprodanih primjeraka knjiga, među njima i 400 primjeraka knjige isusovačkog autoriteta: Kašićev prijevod Kempenceva djela (Stipčević 2008). Uza sve teškoće, reformatorska nastojanja ipak nisu ostala bez odjeka u hrvatskoj filologiji: koncepcija narodnoga jezika i zaokret prema štokavštini kao objedinjujućem, nadorganskom idiomu postaju temelj i protureformacijskih nastojanja te sastavni dio procesa formiranja hrvatskoga književnog jezika.

Elementi narodnoga jezika i niskoga, razgovornoga stila nisu u hrvatski sakralni stil prvi put ušli reformacijskim izdanjima; još su u Lekcionaru Bernardina Splićanina, koji je reformatorima bio osnovni hrvatski predložak,³ bilježeni govorni leksemi iz niskoga stila, bez uzora u latinskim predlošcima, primjerice pejorativ *kocan* za "krvnika".

S druge strane u reformacijskom je prijevodu izrazita zastupljenost i dvojakih knjiških rješenja, latinskih, što se prvenstveno očituje u prevođenju latinskoga ablativa apsolutnoga⁴ te formulaičnih uvoda u upravni govor⁵ kao i formulaičnih narativnih incipita⁶, te crkvenoslavenskih (vidljivo u sporadičnim leksičkim rješenjima i u ograničenom broju grafijskih rješenja, zastupljenijih u ćirilčnoj knjizi koja je posebno redigirana zbog kritika/iznenađenosti učenih čitatelja naviklih na staroslavensku knjiškost u sakralnom stilu).

² Hrvatsku tiskaru u Urachu utemeljio je Hans Ungnad, na poticaj Vergirija i Trubara, uz materijalnu potporu vojvode Württemberga Kristofa; djelovala je od 1561. do 1565. Osim glagoljičnoga i ćirilčnoga prvoga i drugoga dijela Novoga testamenta u njoj su tiskane i manje vjerske knjižice, abecedariji, katekizmi, traktati. O okolnostima rada tiskare usp. Jembrih 2007.

³ O tome sam pisala u Čupković 2010.

⁴ Iv 6,18:

Vētar tada velik pušući, more se dvizaše (GNT)

vētarь tada velikъ pušući, more se dvizaše (ĆNT)

Mare autem, vento magno flante, exurgebat (V)

Et mare vento magno flante intumescebat (E)

Und das Meer erhob sich von einem großen Winde (L)

⁵ Mt 3,15:

odgovori tada Isus reče k njemu (GNT)

odgovori tada Isus reče k njemu (ĆNT)

Respondens autem Iesus, dixit ei (V);

(...) dixit ad illum (E)

Jesus aber antwortete, und sprach zu ihm (L)

⁶ Mk 4,38:

I on biše speći na krmu zurhu *podglavnice / *blaznice (GNT)

I on biše speći na krmu svrhu *podglavnice / *blaznice (ĆNT)

Et erat ipse in puppi super cervical dormiens (V) (E)

Und er war hinten auf dem Schiff, und schlief auf einem Kissen (L)

Dok su elementi knjiškosti leksički i konstrukcijski kalkovi te grafijska rješenja, elementi razgovornosti posebno se očituju leksičkim rješenjima. U prijevod se programatski unose razgovorni leksemi, kako ih sami u predgovoru karakteriziraju: *priproste, navadne razumne, obćene, vsagdañe, sadašnjega vrěmena besede* (GNT: 6), kojima je, kao označiteljima niskoga stila, cilj približavanje biblijske riječi širem auditoriju. Uz to se ekspliciranjem leksema na marginama postižu dvojaki ciljevi: uporabna, opća razgovorna razumljivost, a s druge strane demonstracija filološke kompetentnosti, prikazana kao sposobnost predlaganja različitih rješenja, nastala i uslijed sposobnosti uspostavljanja intertekstualnih sveza s dotadanjim hrvatskim prijevodima.

II. EKSPLIKATIVNI KONTAKTNI SINONIMI U REFORMACIJSKIM KNJIGAMA

Varijanta hrvatskoga književnog jezika zastupljena u reformacijskim izdanjima obično je određena kao hibridni književnojezični tip (Vončina 1988). Tomu je tipu glavna odlika da objedinjuje elemente različitih narječja; kod reformatora riječ je o čakavskoj osnovici sa znatnim brojem štokavizama te uz nešto manje kajkavizama (razdioba kajkavizama i slovenizama u mnogim je primjerima otežana pa točnu zastupljenost kajkavizama i nije moguće nedvojbeno utvrditi). Hibridni književnojezični tip posebno obilježuju kontaktne sinonimi, kao rezultat dodira jezika, ali i kao svjedočanstvo intertekstualnih sveza.

Supostavljanje bliskoznačnih riječi u užem kontekstu rečenice i u širem kontekstu odlomka i teksta, razlikovno imenovano kao kontaktne i distantne sinonimije,⁷ stilski je postupak koji obilježuje hrvatsku pisanu riječ od njenih početaka. Formiranju jezičnih inačica posebno pogoduju dodiri jezika i dijalekata, ali i dodiri civilizacijskih krugova te međuknjiževni utjecaji.

Dvije su funkcije uporabe kontaktnih i distantnih sinonima: eksplicacija i retoričko-stilska izražajnost. Na retoričku izražajnost upućuje nizanje i supostavljanje sinonimnih leksema iz istoga jezičnoga sustava. U takvoj retoričkoj funkciji kontaktne su i distantne sinonimi činitelji prozne ritmičnosti, tekstne kohezije i usmene uvjerljivosti.

Eksplikativno sparivanje i nizanje kontaktnih sinonima popratna je pojava prevođenja i filoloških promišljanja, u procesu usustavnjivanja književnoga jezika, kad još ne postoji čvrsta nadnarječna norma i kad se želi približiti što širem krugu recipijenata pa leksem iz jednoga jezičnoga sustava eksplicira leksem iz drugoga jezičnoga sustava ili se nabrajaju bliskoznačni leksemi, bilo iz različitih jezičnoga sustava bilo iz različitih stilova, kao demonstracija leksičke raznolikosti, ali i kao pokušaj uvođenja i normiranja specijaliziranih (specificiranih) značenja. Promišljanje kontaktne sinonimije tako je iskaz početnih filoloških i jezikoslovnih nastojanja hrvatskih pisaca i filologa u izgradnji *koiné*, u vremenu kad je jezik apstrahiran prvenstveno leksičkom razinom (fundusom riječi).

⁷ Kao stilski postupak početaka hrvatske pismenosti kontaktne i distantne sinonimije opisane su u Hercigonja 1983.

Eksplikativni kontakti sinonimi na marginama reformacijskoga prijevoda odraz su filološkoga promišljanja i oznaka intertekstualnih sveza, u odnosu na domaće kao i u odnosu na strane predloške. Eksplikacije na marginama uobičajene su u Lutherovu prijevodu,⁸ njima se obično naglašuju, objašnjavaju ili pojašnjavaju sadržaj i smisao osnovnoga teksta,⁹ no ima i dosta bilješki koje pojašnjavaju značenje riječi¹⁰ te onih koje donose sinonimne lekseme i sintagme¹¹. Iz Lutherova prijevoda preuzet je izgled stranice kao i oblik sadržajnih eksplikacija (koje su i sažeti naslovni označitelji pojedinih segmenata osnovnoga teksta). Sadržajem i izrazom filoloških eksplikacija komunicira se prvenstveno s hrvatskim predlošcima, potom i s inojezičnima.

III. PRIMJERI

Hrvatske predloške u predgovorima knjiga reformatori ne navode, za razliku od stranih izvora (latinski, talijanski, njemački i slovenski) koje nabrajaju redom: (...) *iz najboljega latinskoga, vlaškoga, nimškoga i kranjskoga tl'maćen'ja u hr'vatski jezik tl'maćiti*. Trubarev slovenski prijevod (*kranjski*), kao nominalno osnovni predložak, nisu vjerno slijedili, što je vidljivo po jezičnim rješenjima kao i po prijedoru koji je nastao oko tiskare nakon što je nezadovoljan Trubar okarakterizirao prijevod sa "viel falsch" (usp. Jembrih 2007).

U njemačkom predgovoru GNT među predlošcima spominju i češke knjige; u hrvatskoj je znanosti još posve neistraženo koje bi to konkretno češke knjige mogle biti¹² a pojedine bi se primjere iz knjiga i moglo nazvati bohemizmima¹³.

Inojezične predloške posebno valja proučavati u odlomcima koji nisu zastupljeni u LBS, takvi su: Mt 3, Mk 5, Lk 20. U tim je odlomcima osim povećanoga brojeva kalkova iz latinskoga vidljiv i mjestimičan odmak od latinskih predložaka i ugledanje na Lutherova prijevodna rješenja. Poneka su od Lutherovih rješenja posredovana Trubarevim prijevodom, no u pojedinim se slučajevima inkorporiranja Lutherovih rješenja hrvatski prijevod ipak razlikuje od Trubareva. Ugledanje na rješenja iz njemačkoga prijevoda moguće je pronaći i u odlomcima zastupljenima u LBS (npr. Mk 6). Utjecaji njemačkoga izvornika su trojaki: preuzimanje adaptiranog stranog leksema u osnovni tekst, prevedenica kao eksplikacija na margini te preuzimanje značenja u osnovni tekst.

Preuzimanje leksema prepoznaje se u tuđicama i posuđenicama:

---

⁸ Prije Lutherove Biblije već je postojalo 18 njemačkih prijevoda: 14 na gornjonjemačkom, 4 na donjonjemačkom (usp. Collinson 2008).

⁹ Mt 9, 1: *Und kam inn seine Stad // (seine stad) Kapernaum*

¹⁰ Mt 20: (*Legion*) *Legio is ein zal bey sechs tausent on gefehr*; Mt 9: (*Sunden*) *Sunden sind die das Wort verfolgen*

¹¹ Lk 1: *Das ist auff deutsch Du hoch gelobte*

¹² Češka Biblija tiskana je 1488.

¹³ U odlomku Mt 19, 22 dolazi: *biše bo imiūci mnoga imenbja* (ĆNT); kod Trubara je: *zakai on ie imel dosti blaga* (T).

Primjer 1:

Mt 3,4

okol ledav negovih (GNT)

okolь ledavь svoih (ĆNT)

circa lumbos suos (V)

circum lumbos suos (E)

um seine lenden (L)

okuli suih ledaviev (T)

Leksem *ledva* u AR potvrđen je samo navedenim primjerom iz GNT/ĆNT u značenju "leđa" (AR V: 954), vjerojatno je riječ o germanizmu s fonološkom prilagodbom koji je u reformacijski prijevod ušao preko Trubareva prijevoda.

U dolje navedenu primjeru na marginama glagoljične knjige donosi se leksem iz Lekcionara Bernardina Splićanina.

Primjer 2

Mk 6, 27

poslavši *bahara / * kocana (GNT)

poslavši bahara (ĆNT)

poslavši kocana (LBS)

poslavь spikulatora (M)

spiculatore (V)

speculatore (E)

den Henker (L)

pošle ta kral tiga rabilna (T)

U tom se primjeru hrvatski prijevod razlikuje od Trubareva. U ćiriličnoj knjizi, zaokrenutoj knjiškosti, pejorativni eksplikativni leksem s margine GNT, preuzet iz LBS, izostavljen je, no ni u njoj ne dolazi posuđenica iz latinskoga zastupljena u glagoljaškom Prvotisku (M) već se, kao i u osnovnom tekstu GNT, koristi općerazgovorni germanizam. Leksem *habar* prema AR (III: 546) koristi se od 16. st. "u sjevernih čakavaca i kajkavaca". U suvremenom hrvatskom prijevodu na tom je mjestu leksem *krvnik*.¹⁴

Utjecaj Lutherova prijevoda očit je u primjeru ekspliciranja leksema na margini.

Primjer 3:

Mk 5,20

tere začę prodikovati *u dekapoli/*to je deset varoš (GNT)

tere začę prodikovati *v dekapoli/*to je(stь) deset varošь (ĆNT)

et coepit praedicare in Decapoli (V), (E)

und fieng an aus zu ruffen inn den Zehen stedten (L)

začne pridigati v tih Dessetih meistih (T)

¹⁴ Za usporedbu je korištena knjiga *Novi Zavjet*. 1993. Zagreb (Kršćanska sadašnjost), preveli: Bonaventura Duda i Jerko Fućak.

U primjeru (3) toponim *Dekapol* (koji je zastupljen i u suvremenome hrvatskom prijevodu) na marginama GNT/ĆNT ekspliciran je (preveden na narodni jezik) prema sintagmi koja se nalazi u osnovnom tekstu Lutherova predloška: *deset varoš – Zeben stedten*. Sintagma iz Lutherova osnovnog teksta postala je marginalna eksplikacija izražena rečenicom s predikativom: *to je*. Luther svoje marginalne eksplikacije tipično uvodi svezom: *das ist*.¹⁵

Postavljanjem eksplikacije na margini, a ne njenim unošenjem u osnovni tekst, hrvatski se prijevod razlikuje od Trubareva, ali i od svih ostalih proučavanih izvora. U hrvatskom osnovnom tekstu zadržava se veza s latinskom (i grčkom) knjiškosti dok je marginalnom eksplikacijom uspostavljena veza i s Lutherovim tekstom; takva demonstracija raznorodnih utjecaja u neposrednom kontaktu, na putu traženja filoloških rješenja i propitivanja recepcije, dvojbu knjiškosti ili razgovornost ostavlja otvorenom.

Prenošenje značenja, u smislu nasljedovanja anakronog prevođenja rekvizita iz Kristova vremena u tada suvremene, vidljivo je na primjeru imenovanja novčanih jedinica.

Primjer 4

Lk 20, 24

Pokažite mi pinez (GNT)

Pokažite mi pinezъ (ĆNT)

ostendite mihi denarium (V) (E)

zeiget mir den grosschen (L)

pokažite vi meni ta denar (T)

U tom se primjeru hrvatski prijevod, koji se naslanja izravno na Lutherovu inovaciju, posve razlikuje od Trubareva, u kojem je zadržana veza s knjiškosti. Umjesto knjiške posuđenice *denar* (koja je i u suvremenome hrvatskom prijevodu) reformatori u općem značenju "novac" koriste leksem iz razgovornog stila, ikavizam: *pinez* (od stsl. *pъnędzъ*, zabilježeno u tekstovima od 15. st. u svim refleksima *jata*, i kao *penez* i kao *pjenez*, usp. "pjenez" u AR IX: 913); i u Lutherovu je prijevodu knjiški inojezični leksem zamijenjen leksemom iz narodnoga jezika.

IV. ZAKLJUČAK

U leksiku reformacijskoga prijevoda učestale su i očekivane posuđenice iz latinskoga (iz Erazma, ali i iz Vulgate) dok je utjecaj njemačkog, Lutherova predloška, s kojeg je Trubar prevodio na slovenski, a koji je slovenski prijevod bio jedan od predložaka hrvatskim prevoditeljima, znatno rjeđi i dosad posve neistražen. Na kratkom korpusu biblijskih odlomaka koji nisu zastupljeni u Lekcionaru Bernardina Splićanina, kao najizrazitijem hrvatskom predlošku reformatora, utjecaj njemačkog predloška očituje se u izboru leksema kao i u prenošenju konstrukcija i značenja.

¹⁵ Lk 9: (*Ausgang*) *Das ist was er fur ein ende nemen würde*; Lk1: (*Gnade funden*) *Das ist du hast einen gnedige Gott*.

Vidljivo je da se Trubar i hrvatski reformatori oslanjaju na Lutherov prijevod iz nekoliko razloga. Tuđicu preuzimaju uslijed nepostojanja adekvatnoga hrvatskoga predloška ili ukoliko je riječ o leksemu koji je već bio uvriježen u hrvatskome razgovornom stilu. Kontaktne sinonime bilježe ne marginama u svrhu ekspliciranja, programatki iskazano približavanjem Riječi kako učenima tako i neučenima (zahtjev koji je Erazmo 1516. artikulirao etnički ekstremno i tipično rodno, kao dostupnost Škotima i Ircima, Turcima i Saracenima kao i "najpriprostijim ženama"), dok samo značenje prenose u svrhu ponarodnjivanja sakralnoga teksta, programatski iskazano usustavnjivanjem književnoga jezika za šire područje, s naglaskom na namjenu *Hrvatom* i *Dalmatinom*. U segmentu ponarodnjivanja biblijskoga teksta hrvatski se prijevod razlikuje od Trubareva na način da je veza s knjiškosti očuvana naizmjenično (ponekad je utjecaj latinskoga predloška očitiji kod Trubara, a ponekad kod hrvatskih reformatora, i obratno: ponekad je utjecaj Lutherova predloška očitiji kod Trubara, a ponekad kod hrvatskih reformatora).

Navedena rješenja koja su preuzeta iz Lutherove Biblije nisu zaživjela u kasnijim hrvatskim prijevodima, iako je zadržan smjer ponarodnjivanja biblijskog teksta, iz istog razloga zbog kojega je kasnija, ćirilčna knjiga grafijski dopunjena crkvenoslavenizmima: tendencija održavanja određene razine knjiškosti u sakralnome stilu prenesena je i u novovjekovlje. Ta je tendencija suprotna Lutherovoj revolucionarnoj, povremeno incidentnoj verbalnoj eksplicitnosti, kakva eksplicitnost nije bila nepoznata i u ranijem dobu (o čemu sporadično svjedoče i primorski lekcionari 15. st) pa je, kao odraz rubna govora izrasla iz pučkih praksi, gotovo kontinuirani pratitelj dominantne uzvišene sakralnosti.

IZVORI

ĆNT: 1563: *Pervi i drugi del Novoga Testamenta*. Tübingen. Pretisak: 2008. Zagreb: Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik".

GNT: 1562: *Pervi [-drugi] del Novoga Testamenta (...) po Antonu Dalmatinu i Stipanu Istrianu*. Tübingen. Pretisak: 2007. Zagreb: Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik".

LBS: 1495: *Lekcionar Bernardina Spličanina*. Pretisak: 1991. Uredio i predgovor napisao Josip Bratulić. Split: Književni krug.

M: 1483: *Misal po zakonu rimskog dvora*. Pretisak: 1971. Zagreb: Liber/ Mladost.

E: *Novum Iesu Christi Testamentum*, Erasmo interprete, ex castigatione et annotationibus D. M. Flac. Illyr. 1572.

L: *Die Luther Bibel von 1534/ Vollständiger Nachdruck II*: 2002. Koeln etc.: Tatschen.

V: *Biblia sacra vulgatae editionis*. 1851. Taurini.

T: Primož Trubar. 1582. [2010.] *Ta celi Novi testament. Zbrana dela Primoža Trubarja* 6. Fanika Krajnc-Vrečko in Jonatan Vinkler, ur. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

LITERATURA

- Bučar, Franjo. 1910. *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije*. Zagreb.
- Collinson, Patrick. 2008. *Reformacija. Kratka povijest*. S engleskog prevela Marija Mrčela. Zagreb: Alfa.
- Čupković, Gordana. 2010. "Književnojezična koncepcija glagoljičnoga i ćiriličnoga Novoga Testamenta 1562/63. Prilog proučavanju razlika". *Filologija* 55: 1-36.
- Damjanović, Stjepan. 2011: "Jezik hrvatskih glagoljičnih tekstova". Josip Lisac/ Radoslav Katičić eds. *Povijest hrvatskoga književnog jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*. Zagreb: Croatica: 275-322.
- Fancev, Franjo. 1916. "Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka". *Rad JAZU* 212 i 214: 147-225 i 1-113.
- Gospić, Ana i Gordana Čupković. 2010. "Književne i jezično-stilske odrednice glagoljske i ćirilske *Table za dicu*". *Obdobja 27: Reformacija na slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Ljubljana: 303-323.
- Hercigonja, Eduard. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige*. Zagreb: SNL.
- Jembrih, Alojz. 2007. *Stipan Konzul i "biblijski zavod" u Urachu*. Zagreb: Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik".
- Jembrih, Alojz. 2007a. *Pogovor uz pretisak glagoljičkoga Novoga testameta [1562./1563.]*. Zagreb: Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik".
- Jembrih, Alojz. 2008. *Pogovor uz pretisak ćiriličkoga Novoga testameta [1563.]*. Zagreb: Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik".
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I-XXIII. 1880-1976*. Zagreb: JAZU.
- Stipčević, Aleksandar. 2008. "Hrvatske knjige u inventaru mletačkog tiskara i knjižara F. Brogiolija iz 1678. god". *Croatica et Slavica Iadertina* 4: 279-308.
- Vončina, Josip. 1988. *Jezična baština*. Split: Književni krug.

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF FOREIGN SOURCES OF THE CROATIAN
REFORMATION TRANSLATION OF THE NEW TESTAMENT

The author compares Glagolitic and Cyrillic texts of the New Testament with the foreign language versions which served as templates: the Latin Vulgate and Erasmus' translations as well as Luther's translation in German. By extracting the examples which are different from the bookish counterparts of the Latin originals and which, on the other hand, correspond to the Luther's choices, it is possible to trace the origins of the Reformation turn towards the vernacular as well as the origins of the methods of explicative contact synonymy.

KEY WORDS: *reformation, translation, synonymy, literary conceptions.*